

Utószó

Magyar tájszótár, 1838

*A magyar nyelvjáráskutatás első összegzése,
9600 tájszó magyarázata*

A könyvnyomtatás elterjedését követően, az 1500-as évek közepétől sorra jelennek meg a magyar nyelv nyomtatott szótárai. Az első nyomtatott szótáraink kétnyelvűek, a magyar mellett a latin nyelv szavait tartalmazzák.

Az 1700-as évek végétől látnak napvilágot a magyar nyelv egynyelvű szótárai, ezek sorát BARÓTI SZABÓ DÁVID *Kisded szótárának* két kiadása nyitja 1784-ben és 1792-ben.

Az 1800-as évek első harmadában több szótár is megjelent, többek között SÁNDOR ISTVÁN és KRESZNERICS FERENC szerkesztésében. A reformkori magyar szótárírók érzékelték, hogy területenként más-más nyelvváltozatot használnak a beszélők, és felismerték, hogy a magyar nyelv is területi változatokra tagolódik. Észrevették, hogy az egyes magyar tájegységek nyelve hangjaiban eltér egymástól, és szókészletbeli különbségei is vannak vidékenként. A nyelvvel tudatosan foglalkozókat és a szótárszerkesztőket mindig is érdekelték a tájszavak, a nép nyelvének e különleges elemei.

A nyelvújítás mozgalma nyomán a 19. század első felének szótárírói arra törekedtek, hogy mind több tájnyelvi szót vegyenek be szótáraikba. Céljuk ezzel az irodalmi nyelv gazdagítása volt. Megbecsülve ezt a sokszínűséget, a 19. század elején a nagy nyelvújító nemzedéknek gyakran és kedvvel alkalmazott módszere volt a köznyelv szókincsének bővítésére, hogy oda tájszavakat emeljen be. Így kerültek be és vertek gyökeret köznyelvünkben a reformkorban a következő tájszavak: *betyár, bitó, hullám, páholy, számóca*.

A legnagyobb számú népnyelvi közlés a *Tudományos Gyűjtemény* (1817–1841) hasábjain látott napvilágot. A magyar nyelvjáráskutatás történetének ezt az első szakaszát az 1838-ban megjelent *Magyar tájszótár* zárja le. A magyar nyelvjáráskutatásnak ez az első jelentős eredménye, ami az Akadémia (korabeli nevén Magyar Tudós Társaság) megbízásából VÖRÖSMARTY MIHÁLY és DÖBRENTEI GÁBOR szerkesztésében készült. Ma is példamutató nemzeti összefogással, sok lelkes és önkéntes szógyűjtő munkája nyomán néhány év alatt született meg. A szótár közel 10000 tájszónak adja meg a jelentését, és pontosan feltünteti, hogy a magyar nyelvterület mely részéről küldték be. Ugyancsak közli a szótár a tájnyelvi szó gyűjtőjének, beküldőjének a nevét is. A szótárhoz TOLDY FERENC, neves irodalomtudós írt előszót, ajánlást.

Az első magyar tájszótár megjelenését követő évtizedekben is folyt a nép nyelvének tanulmányozása, így aztán időszerűvé vált egy újabb tájszótár kiadása. A feladattal SZINNYEI JÓZSEFET bízták meg. A két nagy alakú kötet 1893-ban és 1901-ben jelent meg szintén *Magyar tájszótár* címmel. A II. világháború után, az 1950-es évek végén kezdődtek meg az *Új magyar tájszótár* címmel megjelölt gyűjtemény kiadásának munkálatai B. LŐRINCZY ÉVA főszerkesztő irányításával. Az első kötet 1979-ben látott napvilágot. Az utolsó, ötödik kötetet az Akadémiai Kiadó 2010-ben adta ki. Az *Új magyar tájszótár* öt kötetének lassú megjelentetése alatt szerencsére megszületett azért közel két tucat úgynevezett regionális népnyelvi szótár, amely egy-egy kisebb tájegységnek a különleges szavait leltározza.

Az 1838-ban megjelent *Magyar tájszótár* az első szótárszerű feldolgozása a magyar nyelvjárásokban használt tájnyelvi, népies szavaknak. Reprint kiadása egyrészt tisztelgés a hajdani lelkes gyűjtők előtt, másrészt ma is a tájnyelv tanulmányozásának becses forrása.

Kiss Gábor